

'ZO KAN HET OOK'

INSPIRATIEWAAIER

INCLUSIEF ONDERWIJS

GEDRAG OP SCHOOL

Deze inspiratiewaaier geeft tips en handvatten aan scholen om ervoor te zorgen dat álle kinderen, ook kinderen met (ernstig) probleemgedrag, kunnen leren en meedoen op school. Gebruik de waaier voor discussie, visie- en beleidsvorming en pas het toe in de alledaagse schoolpraktijk.

De waaier komt voort uit de masterclass 'Gedrag op school, geen reden tot uitsluiting', een initiatief van platform In1school dat onderdeel uitmaakt van het programma onderwijs van kinderrechtenorganisatie Defence for Children en wordt gefinancierd door FNO en NSGK.

© september 2018,
Defence for Children

INHOUD EN REDACTIE

Astrid Greven (platform In1school)

Met medewerking van Trix Grooff (voorzitter Stichting Inclusief Onderwijs), Dolf van Veen (bijzonder hoogleraar Grootstedelijk Onderwijs en Jeugdbeleid, Universiteit van Nottingham), José Smits en Heleen Hartholt (platform In1school) en redactionele medewerking van Daniëlle de Jong en Jessica van der Plas (Defence for Children).

Teksten zijn afkomstig en geïnspireerd

op de masterclass *'Gedrag op school, geen reden tot uitsluiting'*, maart 2018, met onder meer basisschool de Tuimelaar in Nieuw-Lekkerland, Samenwerkingsverband Driegang, EC Rotonde Gorinchem, het Jongerenpanel Zorg én Perspectief van FNO en alle aanwezigen.

Overige bronnen

Index voor Inclusie (Tony Booth, Mel Ainscow 2013), Samen Leren, Samen Leven (Trix Grooff 2004), Wat Echt Werkt (David Mitchell 2015), Seeing the Charade (Carol Tashie e.a. 2006), International Institute for Restorative Practices (2015-2018), platform Het Kind (Nivoz), Eigen Krachtconferenties (Eigen Kracht

Centrale), Toekomstplanning (Stichting de Toekomst) en Herstelgericht werken (Rigardus, Echo).

FOTOGRAFIE

Pagina 1, 6, 13, 14: Shutterstock

ONTWERP

Digital Deer

UITGAVE

Defence for Children

www.defenceforchildren.nl

De waaier 'Gedrag op school' is onderdeel van een reeks van drie waaiers en een stappenplan inclusief onderwijs en is beschikbaar op www.in1school.nl.

DISCLAIMER

Aan de informatie en de afbeeldingen in deze publicatie kunnen geen rechten worden ontleend. Ondanks onze zorg en aandacht aan de samenstelling van de publicatie en de daarin opgenomen gegevens, geven we geen garanties op de volledigheid, juistheid of voortdurende actualiteit van de gegevens, noch van websites die op enigerlei wijze met de publicatie zijn verbonden.

INCLUSIEF ONDERWIJS

Kinderrechtenorganisatie Defence for Children maakt zich sterk voor inclusief onderwijs. Onderwijs waarbij alle kinderen, ongeacht hun afkomst, geloof, geaardheid of beperking, samen kunnen leren, werken en spelen in hun eigen buurt. Het recht op inclusief onderwijs is vastgelegd in het VN-Mensenrechtenverdrag Handicap (IVRPH) en het VN-Kinderrechtenverdrag (IVRK).

Het **PLATFORM IN1SCHOOL** deelt goede voorbeelden van inclusief onderwijs en wisselt hierover kennis en ervaring uit. Met name kinderen met (ernstige) beperkingen hebben onze aandacht omdat zij stelselmatig buitengesloten worden van het recht op goed onderwijs in de buurt. Dit geldt ook voor het uitsluiten van kinderen op grond van hun verblijfsrechtelijke status. Ons streven is dat de ontwikkeling naar inclusief onderwijs ook de gewenste verandering teweegbrengt voor alle kinderen die om wat voor reden achtergesteld zijn of geïsoleerd worden.

‘PROBLEEMGEDRAG’

In deze waaier gaat het om kinderen die (extreem) moeilijk gedrag laten zien, dat zowel naar buiten als naar binnen gekeerd kan zijn. In de volksmond heet dit: ‘probleemgedrag’. Wij gebruiken deze term vanwege de herkenbaarheid in de praktijk maar wij bedoelen hiermee:

gedrag dat een probleem vormt zonder dat het kind daar per definitie de oorzaak van is. Omdat het gedrag van een kind ook sterk bepaald wordt door omgevingsfactoren in (en buiten) de school.

GEDRAG OP SCHOOL, GEEN REDEN TOT UITSLUITING

“Kinderen hebben de meeste liefde nodig op het moment dat ze dit het minst lijken te verdienen”

– Nicolette van der Weiden, directeur openbare basisschool De Tuimelaar

Time out, schorsing en verwijdering van leerlingen zijn ingrepen die scholen niet graag uitvoeren. Maar als het gedrag van een kind voortdurend problemen oplevert en leraren geen mogelijkheden zien om hierin iets te veranderen, is dat vaak het gevolg. Leerkrachten en scholen worstelen hiermee: ze willen een kind niet wegsturen, maar hebben binnen de traditionele routine van de school soms geen antwoord op hoe ze met uitdagend, agressief of juist druk en ongeremd gedrag moeten omgaan.

Veel scholen kiezen voor een aanpak die probleemgedrag voorkomt of vermindert zoals PBS (*Positive Behaviour Support*) en Taakspel. Daarnaast zijn er verschillende andere programma's, die positief gedrag stimuleren en zich richten op onder meer het bevorderen van sociaal-emotioneel leren, de eigen verantwoordelijkheid van leerlingen en samenwerkingscompetenties. Toch blijven er soms uitdagingen bestaan, met name als er sprake is van complexe

gedragsproblematiek en bijkomende psychische problemen. Onderzoek wijst uit dat kinderen met probleemgedrag beter functioneren wanneer gedrag als communicatie wordt gezien, er coöperatieve werkvormen zijn, kinderen meer verantwoordelijkheden krijgen en er echt naar kinderen wordt geluisterd en er goede rolmodellen zijn. Het helpt leraren als zij inzicht krijgen in waar het gedrag van de leerling voor staat en wat hun eigen aandeel of dat van de omgeving is. Van daaruit kan samen met het netwerk van het kind, waaronder de ouders en andere opvoeders, de leerkracht en eventuele jeugdhulp (in de school) nagedacht worden over de beste benadering en onderwijsstijl.

Het is niet eenvoudig maar wel belangrijk dat scholen er met het omringende netwerk voor zorgen dat leerlingen met (ernstig) probleemgedrag, kunnen blijven leren en meedoen op hun eigen school. Deze waaier geeft hiervoor handvatten.

SAMEN COMMUNICEREN

DE EIGEN KRACHT-CONFERENTIE

Het concept van de Eigen Kracht-conferentie (www.eigen-kracht.nl) is breed toepasbaar en kan in diverse situaties worden ingezet:

- Het verbeteren van de levenssituatie van een persoon: kind, jongere, volwassene, oudere of familie.
- Herstel van verhoudingen tussen dader en slachtoffer. Om de schade na een wandaad te verminderen, isolatie of marginalisering van de dader te voorkomen en de kans op herhaling te verkleinen.
- Het oplossen van wrijvingen, spanningen of conflicten in een wijk, buurt, school of organisatie.
- Het verbeteren van het functioneren van een leerling op school, om bijvoorbeeld schooluitval te voorkomen.

TOEKOMSTPLANNING OP EN MET DE SCHOOL

Toekomstplanning, ook bekend als *person centered planning of personal future planning*, is een methodiek die uitgaat van de denkkraft en praktische oplossingen binnen een persoonlijk netwerk. Een betrokken groep bestaande uit de ouders, familieleden, ondersteuners, vrienden, leerkrachten en andere bekenden onderzoekt samen met het kind **WIE** de persoon eigenlijk is, **WAT** we graag voor die persoon zouden zien gebeuren op school en **HOE** we dat gezamenlijk voor elkaar gaan boksen. Er is een onafhankelijk gespreksleider en een tekenaar bij die het verhaal duidelijk en begrijpelijk visualiseert. Het is een bewezen effectieve strategie die wordt toegepast in de Verenigde Staten, Engeland en Nederland. www.stichtingdetoekomst.nl

“Goed luisteren naar wat kinderen communiceren is vaak de eerste stap om ervoor te zorgen dat ongewenste gedrag vermindert.”

– Deelnemer masterclass ‘Gedrag op school, geen reden tot uitsluiting’

EEN ALTERNATIEF

“Richard weet ook wel dat regels, grenzen en straffen nodig zijn. Maar ze helpen niet. Dat ziet toch iedereen. Ook hij leest de onmacht in de ogen van zijn docenten. Richard wil zijn frustraties wel in de hand te houden. Maar het is alsof hij een bal vol emoties onder water moet drukken. Het wordt steeds moeilijker deze onder water te houden. Richard is bang dat hij een keer echt ontploft. Maar daarover durft hij met niemand te praten.

Gelukkig heeft Richard sinds kort meester Willem. Hij geeft Richard en andere brancieschoppers een alternatief voor hun pestgedrag. Er wordt tijdens die lessen niet over pesten gesproken. Meester Willem leert ze vaardigheden waarmee ze steviger op hun eigen benen komen te staan. Hij helpt ze te ontdekken wat hun talenten zijn en waar ze wel hun bed voor uit willen komen. Ze doen vooral oefeningen waarbij ze niet praten maar bewegen. Ze leren grenzen stellen, elkaar en zichzelf vertrouwen, samenwerken en nog veel meer. Richard leert zijn frustratie om te buigen in het maken van positieve keuzes.”

- Michel Linthorst, leraar en trainer in het onderwijs en medeontwikkelaar van de 7 Life Skills-training voor leraren. www.hetkind.org

10 TIPS

VOOR HET OMGAAN MET PROBLEMGEDRAG VANUIT SCHOOLCULTUUR

1. Erken het recht van alle kinderen op onderwijs dichtbij huis.
2. Draag uit dat ieder kind, maar dan ook ieder kind welkom is op de school.
3. Zorg dat alle leerlingen gelijkwaardige toegang hebben tot leren en meedoen.
4. Heb hoge verwachtingen van alle kinderen en spreek deze uit.
5. Ontwikkel een schoolcultuur waarbij iedereen voelt dat hij of zij erbij hoort; leerlingen, ouders, familie, leerkrachten, niet-onderwijzend personeel, vrijwilligers en partners van de school.
6. Werk aan een inclusieve gemeenschap zowel binnen als buiten de school. Dit bevordert duurzame samenwerkingsrelaties en inzet van natuurlijke en professionele hulpbronnen.
7. Zorg dat ouders of opvoeders vertrouwen krijgen in de school, neem hun opvattingen, kennis en vaardigheden serieus.
8. Kijk eerst waar leerlingen zelf mee komen, voordat er allerlei afspraken opgelegd worden over gewenst gedrag en verschillende methodes in huis worden gehaald.
9. Zet inclusieve waarden van de school om in acties. Denk aan respect, compassie, vertrouwen en plezier.
10. Zorg ervoor dat kinderen er voor elkaar zijn en conflicten leren oplossen met elkaar. Investeer daarom in onderlinge relaties en samenwerken.

AANNAMES KANTELEN

VOOR HET OMGAAN MET PROBLEEMGEDRAG VANUIT SCHOOLCULTUUR

Sommige kinderen horen er vanwege hun gedrag niet bij. Zij vallen niet onder onze verantwoordelijkheid.

→ Alle kinderen uit de buurt horen erbij, kunnen leren en zich ontwikkelen. Zij hebben baat bij school.

Leerlingen met ernstig probleemgedrag hebben een stoornis of een ziekte en hebben behandeling nodig. Daar is de school niet op ingericht.

→ Leerlingen die probleemgedrag laten zien, hebben een verhaal en kunnen zich ontwikkelen en meedoen op school mits we goed luisteren. Als behandeling nodig is, betekent dat niet dat ze van school weg moeten.

Kinderen met probleemgedrag verstoren te veel het onderwijs voor andere leerlingen. Wanneer ze niet weggestuurd worden, gaat het ten koste van het gewone lesgeven.

→ Een school mag en moet grenzen stellen aan toelaatbaar gedrag. Dat kan betekenen dat een kind tijdelijk de klas uit gaat of een periode extra begeleiding krijgt. Een definitieve uitstoot uit de schoolgemeenschap is niet nodig.

Speciaal onderwijs is nodig voor kinderen met probleemgedrag. Zij zijn gebaat bij speciale kennis, aandacht en kleine groepen.

→ De kennis, vaardigheden en extra leerkrachten die in het speciaal onderwijs beschikbaar zijn in het omgaan met probleemgedrag, kunnen goed ingezet worden op de reguliere school.

10 TIPS

VOOR HET OMGAAN MET PROBLEMGEDRAG VANUIT SCHOOLBELEID

1. Ondersteun leerlingen in de school. Zorg dat kennis en kunde van opvoeders en anderen in de school aanwezig zijn en snel kunnen worden afgestemd en ingezet.
2. Zorg met ondersteuning en onderwijsarrangementen dat leraren tijdig handelingsadviezen krijgen voor het omgaan met probleemgedrag.
3. Leer van hindernissen weghalen rond de participatie van enkele leerlingen om veranderingen teweeg te brengen ten gunste van alle leerlingen.
4. Benadruk de rol van scholen bij het opbouwen van een gemeenschap en het ontwikkelen van inclusieve waarden, evenals het verbeteren van prestaties.
5. Wees duidelijk over de visie op inclusie bij de aanname van nieuw personeel.
6. Als er een probleem is rondom een kind vanwege het gedrag, vraag andere kinderen wat hun oplossing zou zijn. Ze komen vaak met verrassende antwoorden.
7. Gemeenten streven naar participatie van alle burgers. Maak in het schoolbeleid duidelijk dat inclusief onderwijs daar een belangrijk aspect van is.
8. Krijg overzicht in de financiële middelen die beschikbaar zijn om kinderen te ondersteunen in hun ontwikkeling en zorg ervoor dat deze bij het kind terecht komen.
9. Zorg dat de ondersteunende methodes voor probleemgedrag afgestemd zijn op de uniekheid van kinderen, hun leefwereld en de school(omgeving).
10. Realiseer een prettige, fysieke leeromgeving met ruimtes waarvan iedereen gebruik kan maken om bijvoorbeeld in stilte te leren of om zich vrij te bewegen.

AANNAMES KANTELEN

VOOR HET OMGAAN MET PROBLEEMGEDRAG VANUIT SCHOOLEBEID

We kunnen beter eerst professionals om raad vragen over het omgaan met het probleemgedrag van een kind.

We kunnen beter eerst opvoeders en anderen die het kind goed kennen om raad vragen over het omgaan met het probleemgedrag van het kind.

Het is onmogelijk om op een gewone school voldoende financiering te vinden voor het ondersteunen van kinderen met (extreem) probleemgedrag.

Met creativiteit, goede netwerken en samenwerking met samenwerkingsverbanden, schoolbestuur, gemeente en andere partners, is er veel mogelijk voor een school die te maken heeft met (extreem) probleemgedrag van leerlingen.

Speciaal onderwijs garandeert een veilige omgeving voor deze doelgroep.

Een verwijzing naar een speciale school haalt kinderen uit de vertrouwde omgeving. Een inclusieve school is goed voor alle kinderen, juist ook voor kinderen met probleemgedrag.

Op een reguliere basisschool houden we kinderen met probleemgedrag nog wel binnen, maar op het voortgezet onderwijs lukt dat niet meer. Ze kunnen beter ergens apart les krijgen.

Op een reguliere basisschool zijn er al successen behaald, dus met een warme overdracht en voldoende support kan ook op het voortgezet onderwijs een goed antwoord komen op probleemgedrag.

10 TIPS

VOOR HET OMGAAN MET PROBLEMGEDRAG VANUIT SCHOOLPRAKTIJK

1. Luister goed naar kinderen. Wat communiceren kinderen met probleemgedrag? Neem hier de tijd voor. Uiteindelijk wint u er veel tijd mee.
2. Geef leerlingen, ook diegenen met probleemgedrag, méér verantwoordelijkheid in de klas en op school. Geef ze de ruimte (letterlijk en figuurlijk) om hier zelf vorm aan te geven.
3. Organiseer een inspirerende, veilige en plezierige leeromgeving voor leerlingen én leerkrachten waarin iedereen samen en van elkaar kan leren.
4. Beschouw de verschillen tussen leerlingen onderling als een hulpbron voor het leren.
5. Identificeer de interesses en kwaliteiten van de leerlingen en gebruik dit als kapstok voor het leren.
6. Ontwerp leeractiviteiten om de participatie van álle leerlingen te ondersteunen.
7. Onderzoek concepten die bij andere scholen werken: zoals 'adaptief, coöperatief of mediërend leren, herstelgerichte of provocatieve leerlingondersteuning'.
8. Introduceer co-teaching en teamteaching en bevorder dat leerkrachten er nooit alleen voor staan. Onderwijsassistenten en ambulante ondersteuners zijn er voor álle leerlingen.
9. Zet in op sociaal emotioneel leren van alle leerlingen en leer ze elkaar daarbij te helpen.
10. Laat leerlingen bijdragen aan de invulling van het onderwijsprogramma en voorkom hun uitsluiting hiervan.

AANNAMES KANTELEN

VOOR HET OMGAAN MET PROBLEEMGEDRAG VANUIT SCHOOLPRAKTIJK

Leerlingen met probleemgedrag kunnen beter mét elkaar leren in een speciale setting.

Leerlingen die probleemgedrag vertonen hebben goede rolmodellen nodig in een heterogene klas.

Leerlingen met probleemgedrag verstoren de rust in de klas en kunnen beter verwijderd worden.

In specifieke situaties laten leerlingen géén probleemgedrag zien. Het is goed als we méér van die situaties creëren in de klas en op school.

Leerkrachten hebben geen kennis en tijd om bezig te zijn met leerlingen met probleemgedrag en hun opvoeders.

Leerkrachten doen veel kennis op als ze werkelijk in contact zijn met hun leerlingen en opvoeders. Co-teaching en andere samenwerkingsvormen helpen om van elkaar te leren.

Zonder diagnose kunnen wij niet lesgeven aan een kind met probleemgedrag.

Diagnosticeren is soms noodzakelijk om de juiste inzichten voor de ontwikkeling van een kind te verkrijgen. Als de diagnose echter leidt tot stigmatisering, buitensluiting of verwijdering van de school staat het de leerontwikkeling in de weg.

5 VRAGEN

VOOR HET OMGAAN MET PROBLEEMGEDRAG

“We brengen ondersteuning naar het kind in plaats van andersom.”

– Ruud van Rijn, coördinator Samenwerkingsverband Driegang

1. Is het probleemgedrag wel echt een probleem of kunt u het tolereren en inpassen? Bijvoorbeeld: als een kind niet wil zitten, is het een bezwaar als het rondloopt?
2. Wat wil het kind communiceren met zijn of haar gedrag? Is hier structureel met het persoonlijke netwerk van het kind over nagedacht?
3. Stel: er bestaat géén SBO of SO. Hoe zou u de leeromgeving dan inrichten om alle leerlingen, ook die met probleemgedrag, goed onderwijs te bieden?
4. Is er uitvoerig onderzocht wat de leerling kan bieden? Wat zijn de waarden en sterke punten van het kind?
5. Een leerling vertoont niet continue probleemgedrag. In welke situaties is er geen probleem en kan de school daarvan leren?

PARTICIPATIE EERLIJKHEID

VRIENDSCHAP WIJSHEID MEDEDOGEN

PLEZIER ZINGEVING GELIJKWAARDIGHEID

GELIJKE RECHTEN RESPECT

GEMEENSCHAP LIEFDE SCHOONHEID

DUURZAAMHEID GEWELDLOOSHEID

RELATIES HOOP OPTIMISME MOED

DIVERSITEIT VERTROUWEN

“Het is belangrijk dat vooral kinderen met probleemgedrag voldoende steun van leeftijdsgenoten en belangrijke volwassenen krijgen zodat ze niet geïsoleerd raken.”

– Deelnemer masterclass ‘Gedrag op school, geen reden tot uitsluiting’

‘ZO KAN HET OOK’